

**İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN DEYİMLERİ
KULLANMA YETERLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*****A REVIEW ON USING THE COMPETENCIES IDIOMS OF EIGHTH GRADE
STUDENTS IN PRIMARY EDUCATION******ИССЛЕДОВАНИЕ О СПОСОБНОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ
ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ ШКОЛЬНИКАМИ ВОСЬМОГО КЛАССА***

Dr. Ali GÖÇER*

ÖZET

Dil eğitiminin en temel hedefi öğrencilere anlama ve anlatma becerilerini kazandırmaktır. Öğrencilerin anlama ve anlatma başarıları, temel dil becerilerini kazanmaları ve etkin bir biçimde kullanmalarına bağlıdır. Okuma, dinleme, konuşma ve yazma dil becerileri dilin verdiği imkânlar ölçüsünde geliştirilmeye çalışılır. Bireylerin bu becerileri etkin kullanmaları, onların deyim dağarcığına, deyim bilgisine ve bu birikimi kullanabilme yeteneğine bağlıdır. Bunun için, öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatımlarında deyimleri etkin kullanabilmelerinin ortamlarını oluşturmanın önemi büyüktür.

Bu çalışmada, öğrencilerin deyimleri kullanma durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bundan hareketle öğrencilerin anlama ve anlatım becerilerini geliştirerek Türkçeyi etkin bir biçimde kullanabilmelerinde deyim kullanımının önemi üzerinde durulmuştur. Bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrenciler, deyim tamamlama, oluşturulan metinlerde verilen deyimleri kullanma durumları normal seviyenin üzerindedir.

Anahtar Kelimeler:

Söz varlığı, deyim, Türkçe öğretimi, anlama ve anlatma becerileri.

ABSTRACT

The main purpose of language training is to gain skills in understanding and explaining to the students. Students' achievements in understanding and explaining depends on acquire basic language skills and use them effectively. Reading, listening, speaking and writing skills, can be developed to the extent in the language possibilities. The effective use of language, are important vocabulary expression of individuals, this accumulation of the statement knowledge and ability of using. For this, should be teach the importance of using statements at verbal and written expressions in the learning-teaching process. In this study studied to determine the operating conditions the statements of the students. In addition, emphasized the importance of effectively utilizing the statement by improving students' comprehension and expression skills in the use of Turkish. In this study, mixed methods were used. According to the findings,

---

* Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü-Kayseri / TÜRKİYE

students, statement completion, situation of using the statements in written texts above normal level.

Key Words:

Vocabulary, idioms, Turkish language education, skills of understanding and explaining.

РЕЗЮМЕ

Основная цель обучения языку- это способности понимания и изложения языкового материала. Способность понимания и изложения школьниками зависит от приобретения основной языковой способности и использования её как принято в данном языке. Способность языка; чтение, слушание, разговор и написание нужно развивать в рамках возможности языка. Эффективное использование этих способностей зависит от опыта, знания фразеологизмов и особенности использования этих знаний на практике. Создание удобной, учебной атмосферы обеспечивает хорошее условие для эффективного обучения фразеологизмам школьников. Таким образом, в данной статье развивая способность понимания и изложения языкового материала проявляется исключительный интерес к теме эффективного использования фразеологизмов в турецком языке.

Ключевые Слова:

Существование слова, фразеологизм, обучение турецкого языка, способность понимания и изложения.

1. Giriş

Bireylerin dili etkili bir biçimde kullanabilmeleri, dağarcıklarında bulunan sözcük dağarcığının zenginliğine bağlıdır. Bireyin sözcük dağarcığını zenginleştiren unsurlardan biri de deyimlerdir. Atasözü, deyim gibi kalıplaşmış sözler ve kalıp ifadelerle söz varlığı zengin olan bireyler, dili etkin kullanma konusunda büyük bir avantaja sahiptirler. Söz varlığı zengin olan bir dili konuşan bireyin, zengin bir sözcük dağarcığını oluşturması daha kolaydır.

Türkçe dünyanın en zengin dillerinden biridir. Bu zenginliğin oluşumunda ses uyumlarının sağladığı ezgisellik, çekimlerdeki düzenlilik, tamlamalardaki belirginlik, kurallardaki açıklık gibi öğelerin yanında Türkçedeki deyimlerin de önemli bir katkısı vardır. Deyimlerin işlevi anlatımı güçlendirmek, güzelleştirmektir. Deyimlerin kuruluşuna katılan sözcükler bütün olarak tek bir kavramı karşılar. Bu nedenle deyim başlı başına bir dil birimidir; deyimi oluşturan sözcükleri birbirinden ayrı düşünemeyiz (Bilgin, 2006: 57).

Deyim, gerçek anlamı dışına kayan kalıplaşmış söz (Koç, 1992: 77), genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz (Vardar, 1998: 74); bir gramer şekli veya çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış söz (Aksoy, 1962: 148), şeklinde tanımlanmaktadır. Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Sosyoloji, psikoloji, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok yönden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram

zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 1962: 131). Deyimler bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları kısacası, maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünce biçimini hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan sözlerdir (Aksan, 2005: 91).

Deyimler, halkımızın ortak ürünleridir. Deyimlerin kaynakları hakkında kesin bir bilgimiz yoktur (Salan, 1999: 7). Deyimler ulusun söz yaratma gücünden doğar. Her deyim bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit benzetmeler ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar (Aksoy, 1988: 146). Türkçe, deyimler yönünden çok zengin bir dildir. Türkçede ortalama sekiz binin üzerinde deyim vardır (Hengirmen, 1995: 5-9). Bu, Türk dilinin anlatım zenginliğini, Türk milletinin hayata bakış, algılayış ve yorumlayış zenginliğini göstermektedir.

Deyimler; toplum tarafından benimsenen, genellikle anlamları dışında kullanılan, anlatıma güzellik ve canlılık katan, kalıplaşmış, kısa ve özlü sözlerdir. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; düstur niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli özellik de budur. Her dil bir durumu, bir kavramı, bir duyguyu dile getirmede deyimlerden faydalanır (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009: 9).

Deyimler toplumca benimsenmiş, genellikle kalıplaşmış sözcük öbeklerinden oluşmaktadır. Benzetme, eğretileme, örtmece gibi değişik söz sanatlarından yararlanan deyimleri, bir hadiseyi, bir durumu betimlemek, ifade etmek için kullanırız (Sağlam, 2001: 46). Dilimiz deyimce zengindir. Sözlü ve yazılı anlatımda düşüncelerimizi kısa yoldan etkili anlatabilmek için deyimlerden yararlanırız. Deyimler, yazıya güç verir, konuşmayı güzelleştirir (Salan, 1999: 5-7). Dil, doğru ve güzel kullanılabilirdiği ölçüde bireyi zenginleştiririp donanımlı kılar (Dilidüzgün, 2001: 244).

Etkili ve doğru yazmanın temelinde kelime hazinesi vardır. Kelime hazinesi sadece kelimelerin biçimsel yönünü ifade etmez. Bu biçimler, dilin anlam hazinesi ile bağlantı kuran köprülerdir. Anlam-biçim eşleştirmesi yönünden deyimler anlatıma katkıda bulunan en önemli bağdaştırmalardan biridir (Onan ve Baş, 132-133). Deyimler öz(et) anlatımlardır. Konuşmaya canlılık, kıvraklık kazandırdığı gibi, kavram arayışı içinde bulunan dil kullanıcısı için bir kısa yoldur (Yüceol-Özezen, 2001: 878-879). Konuşma ve yazılarında deyimleri etkili bir biçimde kullanan bireyler dili daha güzel kullanabilirler, etkili bir iletişim becerisiyle içinde bulunulan sosyal çevrede sevilip sayılırlar.

Deyimler, üzerinde konuştuğumuz konuların anlaşılmasını kolaylaştırır, anlatımı renklendirir ve çoğu zaman dakikalarca ifade edemeyeceğimiz fikirleri bir çırpıda dile getirmeye (Gündüzalp, 2003: 9), anlatımın kısa ve öz

yapılmasına (Yurtbaşı, 1996: III) yarar. Deyimler, şiir ve düz yazı türlerinde anlatımı etkileyici kılmak ve anlam derinliği oluşturmak için kullanılan önemli bir edebî üründür.

Deyimlerin özellikleri (Salan, 1999: 5):

- Deyimler; kısa, özlü ve etkili anlatım aracıdır.
- Deyimler, en az iki sözcükten oluşurlar ve sözcüklerin özüne dokunulmaz.
- Deyimler, sözcük öbeği biçiminde olabilirler: üstüne oturmak, şafak atmak...
- Deyimler, cümle biçiminde olabilirler: Köprü'nün altından çok sular geçti. Hallaç pamuğu gibi atmak...
- Deyimler kesin yargı bildirmezler. Kavramı belirtmek için kullanılan özel bir anlatım kalıbı olurlar. Cümle biçimindeki deyimleri atasözleriyle karıştırmamak gerekir. Örneğin; 'Sakla samanı gelir zamanı' atasözü doğruluğu denenmiş, kural niteliği taşıyan bir sözdür. 'Feleğin çemberinden geçmiş' deyimine baktığımız zaman kesin bir yargı olmadığını görürüz.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin deyimlerle ilgili temel bilgilere sahip olma ve deyimleri kullanabilme durumlarını belirlemektir.

3. Problem Cümlesi

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin deyimleri bilme ve kullanma durumları nasıldır?

3.1. Alt Problemler

1. İlköğretim sekizinci sınıf öğrencileri deyimlerle ilgili temel bilgilere sahip midir?
2. İlköğretim sekizinci sınıf öğrencileri yazılı anlatımda deyimleri anlamına uygun kullanabilme yeterlikleri nasıldır?

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini içine alan karma yöntem kullanılmıştır. Boşluk doldurma ve çoktan seçmeli sorulara yönelik öğrenci cevaplarının analizinde tanımlayıcı istatistiksel yöntem; verilen deyimlerin yazma etkinliğiyle kullanılma durumunun tespitinde ise nitel veri

analiz yöntemlerinden doküman inceleme yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

4.2. Çalışma Grubu / Çalışma Dokümanı

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kayseri ili Melikgazi, Kocasinan ve Talas ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri arasında amaçlı olarak belirlenen 21 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki öğrenciler şu şekilde belirlenmiştir: Adı geçen her ilçeden bir okul ve belirlenen okullardaki sekizinci sınıf öğrencileri arasından seçkisiz olarak 7'şer öğrenci olmak üzere toplam 21 öğrenci araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin yazma etkinliği ile oluşturdukları yazılı ürünler de araştırmada incelenen çalışma dokümanını oluşturmaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubundaki Öğrencilerle İlgili Bilgiler

Cinsiyet	f	%
Kız	13	61,90
Erkek	8	38,10
Toplam	21	100,00

Tablo 1'den de görülebileceği gibi araştırmaya 21 öğrenci katılmış, bunlardan 13'ü kız; 8'i ise erkek öğrencidir.

4.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 21 sekizinci sınıf öğrenciye uygulanmak üzere hazırlanan çalışma yaprağındaki 6 boşluk doldurma, 2 çoktan seçmeli test soru ve yazma etkinliğinde kullanmaları için verilen 17 deyimle sınırlı tutulmuştur.

4.4. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin deyim konusundaki bilgi seviyeleriyle sahip oldukları bilgilerini beceriye dönüştürebilme becerilerini görmek için çalışma yaprağı hazırlanmıştır. Çalışma yaprağının hazırlanmasından ilköğretim sekizinci sınıfta derse giren 3 Türkçe öğretmeni katılımıyla hazırlanmış ve 2 eğitim bilimci akademisyenin görüşüne başvurularak son şekli verilmiştir. Veri toplama aracı olarak hazırlanan çalışma yaprağı, deyimlerle ilgili olarak 6 boşluk doldurma ve 2 çoktan seçmeli test sorusu ile yazma etkinliğinde kullanılacak 17 deyim yer almaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan çalışma yaprağı belirlenen okullarda ve farklı zaman dilimlerinde Türkçe öğretmenleri tarafından uygulanmıştır. Eğitim sürecinin doğal akışı içerisinde ders etkinliği olarak gerçekleştirilen uygulamalar sonucu ortaya çıkan öğrenci ürünleri arasından çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çalışmaları doküman olarak toplanmıştır.

Doküman olarak toplanan öğrenci ürünleri ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Boşluk doldurma ve çoktan seçmeli soruların analizinde taramaya dayalı tanımlayıcı istatistiksel yöntem kullanılmıştır. Büyüköztürk ve arkadaşlarına göre, betimsel (descriptive) araştırmalar, verilen bir durumu tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar. En yaygın betimsel yöntem olan tarama çalışması, grupların ya da fiziksel ortamların özelliklerini (yetenekler, tercihler, davranışlar vb.) özetler (Büyüköztürk vd., 2009: 21). Verilen deyimlerin yazma etkinliğiyle kullanılma durumunun tespitinde ise, nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz ile ilgili olarak Yıldırım ve Şimşek şunları ifade etmektedir: Görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (2005: 224). Nitel çözümlemede verilerin içeriklerini keşfetmeye yönelik çözümleme için kodlama ilk ve aslı bir işlemdir (Punch, 2005: 193).

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187). Araştırma problemine ilişkin olarak yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi, daha zengin ve kapsamlı bir çıkarım sağlaması açısından oldukça önemlidir (Akturan, 2008: 117). Nitel veri analizinin temel amacı, bireylerin öznel bir şekilde yapılandırdıklarının sistematik olarak anlamlandırması ve sonuç olarak da kavramsallaştırılmasıdır. İlk bakışta nitel veri analizi, incelenen bir belgeden verilerin doğrudan alıntılar yapılarak, çoğunlukla yanlı bir şekilde ortaya konulması gibi görünse de durum bundan daha karmaşık ve sistematik bir süreçtir (Ekiz, 2009: 73). Dokümanların kayıtlar, fotoğraflar veya metinler gibi materyalleri içermesinden dolayı araştırmacı tarafından yorumlanması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmacı dokümanları sadece analiz etmekle kalmamakta ayrıca onları yorumlayarak yeniden yaratmaktadır (Akturan, 2008: 119).

Verilerin analizinde aşağıdaki işlem basamakları takip edilmiştir. İlk önce çalışma yaprağındaki sorulara verilen cevaplar, bulgular bölümünde özetlenmiştir. Daha sonra belirlenen kod ve temalara göre verilerin betimsel analizi yapılmıştır. Son aşamada, bu kod ve temalar çerçevesinde veriler değerlendirilmiştir. Doküman olarak incelenen verilerin analizi işlemlerinde aşağıdaki kod ve tanımlama tekniği kullanılmıştır:

$[1^{1-3}]$; $[2^{3-11}]$ ...: [Okulu / o okuldaki çalışma grubunda yer alan öğrenciyi - kullanılan deyim]i göstermektedir.

Çalışma yapraklarında öğrencilere bazı kısımları yazılmayıp boş bırakılarak verilen ve tamamlanması istenilen deyimler:

Selam verdik, ...	Selam verdik, borçlu çıktık.
Anladımsa	Anladımsa Arap olayım.
Ateş olsa	Ateş olsa cirimi kadar yer yakar.
Atsan ....., ... satılmaz.	Atsan atılmaz, satsan satılmaz.
..... balık ..... gider.	Battı balık yan gider.
El bebek	El bebek gül bebek.

Öğrencilere yazma etkinliğinde kullanmaları için verilen deyimler ve kodları aşağıda sıralanmıştır.

- Can atmak ⁽¹⁾,
- Kulak kesilmek ⁽²⁾,
- Fütür getirmemek ⁽³⁾,
- Paha biçilmez ⁽⁴⁾,
- Zehir zemberek ⁽⁵⁾,
- Zeytinyağı gibi üste çıkmak ⁽⁶⁾,
- Habbeyi kubbe yapmak ⁽⁷⁾,
- İki dirhem bir çekirdek ⁽⁸⁾,
- İnce eleyip sık dokumak ⁽⁹⁾,
- İple çekmek ⁽¹⁰⁾,
- Bam teline basmak ⁽¹¹⁾,
- Kulak asmamak ⁽¹²⁾,
- Mürekkep yalamak ⁽¹³⁾,
- Etekleri zil çalmak ⁽¹⁴⁾,
- Küplere binmek ⁽¹⁵⁾,
- Canını dişine takmak ⁽¹⁶⁾,
- Gözü yükseklerde olmak ⁽¹⁷⁾.

5. Bulgular

5.1. Çalışma yapraklarındaki boşluk doldurma ve çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplarla ilgili bulgular

Çalışma yapraklarında öğrencilere bazı kısımları yazılmayan 6 deyim verilmiş ve tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerin deyimleri tamamlama durumları çizelgede verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin verdikleri cevaplarla ilgili bilgiler

<i>Boşluk doldurma sorularına verilen cevaplar</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Doğru	114	77,55
Yanlış	12	8,16
Boş	21	14,29
Toplam	147	100,00
<i>Çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplar</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Doğru	24	57,14
Yanlış	10	23,81
Boş	8	19,05
Toplam	42	100,00

Tablo 2’den de görülebileceği gibi araştırmaya katılan öğrenciler, toplam 147 deyimde eksik bırakılan boşlukların 114’ünü doğru tamamlamışlardır. Öğrencilerin yanlış doldurdıkları deyim sayısı 12, tamamlamadıkları deyim sayısı ise 21’dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoktan seçmeli sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında öğrenciler soruların 24’üne doğru, 10’una ise yanlış cevap vermişlerdir. Öğrencilerin cevaplamadıkları soru sayısı ise 8’dir.

5.2. Öğrencilerin verilen deyimleri kullanma durumları ile ilgili bulgular

Çalışma yapraklarında verilen deyimleri yazılı anlatımda kullanma durumlarının nitel yaklaşımla betimsel analizi: Verileri belirlenen kod ve temalara göre tanımlama ve yorumlama.

Verilen deyimlerin kullanımında sayısal yeterlilik

Metinler incelendiğinde verilen 17 deyimın 21 öğrencinin oluşturduğu metinlerde kullanılma sayısı 120’dir. Verilen 17 deyimın oluşturulan metinlerde yer verilme oranı yaklaşık 1/3’ kadardır (%33,61). 3 okulda çalışma grubundaki tüm öğrenciler oluşturdukları metinlerde ortalama yaklaşık 6 deyim kullanabilmişlerdir. Bu ortalama [1/.....] kodlu okul bazında 7 deyim; [2/.....] kodlu okulda 6 deyim ve [3/.....] kodlu okulda 5 deyim kullanım ortalaması göstermektedir. [1/2] kodlu öğrenci yazısında 12 deyime [1/2 - 13, 17, 12, 2, 1, 15, 14, 10, 11, 6, 16] yer vererek en çok deyim kullanan öğrenci olmuştur. Yapılan incelemede 3 öğrencinin [2/3, 3/5 ve 3/7] oluşturduğu metinde hiçbir deyim kullanmadığı; 3 öğrencinin [1/5 - 6, 15, 12, 1/6 - 10, 16, 17 ve 3/2 - 17, 7, 6] de 3’er deyim kullanarak en az deyim kullanan öğrenciler olduğu görülmüştür.

Deyimlerin doğru ve yerinde kullanımı

Çalışma grubuna dâhil edilen öğrencilerin dokuzu [1/1, 5, 2/1, 2, 6, 7, 3/1, 2, 6] yazılarında yer verdikleri deyimlerin tamamını doğru ve yerinde kullanmışlardır. Örneğin, [1/1 - ...] kodlu öğrencinin aşağıda yer verilen metninde deyimlerin kullanımı görülmektedir.

Ali tüm yaz **canını dişine takarak** çalıştı. Aslında iyi bir çocuktur. Aama **gözü** çok **yükseklerdeydi**. Biraz da garip bir çocuktur. Çalışmayı seviyordu. O yüzden tüm sene çalışmak için **can atmıştı**. Eve geldi. Babası ve annesi konuşuyordu. O çaktırmadan konuşmaya **kulak kesildi**. Babası şöyle diyordu. O tüm yaz çalıştı. Çalışırken de **ince eleyip sık dokudu**. Bunun için Ali'ye iyi bir ayakkabı alacağım, dedi. Bir çift ayakkabı Ali için **paha biçilmez** bir hediye idi. Ama Ali babasının dediklerine pek **kulak asmadı**. Bazen sözünde durmuyordu. Sonra düşündü, babasının çok ciddi idi. O yüzden **etekleri zil çaldı**. Sonra kapı çaldı ve Alinin patronu geldi... [1^{1-16, 17, 1, 2, 9, 4, 12, 14}].

Öğrencilerden birinin [3³] yazısında kullandığı 8 deyim de doğru kullanmadığı; üç öğrencinin [1^{3, 7}, 2^{1, 2, 6, 7}, 3^{1, 2, 6}] kullandıkları deyimlerden yarısından fazlasını doğru kullanmadığı görülmüştür. Çalışma grubundaki bir öğrenci [3¹], verilen 'kulak kesilmek (2)' deyimini yerine aynı anlama gelen 'kulak misafiri olmak' deyimini kullanmıştır.

Kullanılan deyimlerin oluşturulan metnin anlam bütünlüğüne katkısı

Çalışma grubuna dâhil edilen 21 öğrenciden 15'i [1^{1, 2, 4, 5, 7}, 2^{1, 2, 4, 5, 6, 7}, 3^{1, 2, 4, 6}] yazılarında yer verdikleri deyimleri metnin anlam bütünlüğüne katkı sağlayabilecek bir şekilde kullandıkları görülmüştür. Örneğin, [1⁴ - ...] kodlu öğrenci, kullandığı deyimleri oluşturduğu metinde anlam bütünlüğü oluşturacak biçimde yerleştirdiği görülmektedir.

Keloğlan bir gün yine gezerken pazara uğradı. Pazara gitmek için **can atıyordu**. (Keloğlan pazara gideceği günü) **iple çeki**yordu. Çünkü bu gün çok büyük ve uzun bir Pazar, panayır yeri açılmıştı. **Canını dişine takıp** çok yol yürüdüktan sonra Pazar yerine ulaştı. **Etekleri zil çalı**yordu. Oradaki stantlarda çok beğenilen güzel şeyler satılıyordu. (Saticılar aralarında konuşurken) **kulak kesildi** ve dinledi. Onlar adalet konusunda **ince eleyip sık dokuy**ordular. Sonra pazarın biraz yakınında **mürekkep yalayan âlimler** halkın sorularına cevap veriyorlardı. Ama orada bir âlim vardı ki, **gözü çok yüksekler**deydi. **Zeytinyağı gibi üste çıkı**yordu. Keloğlan ona **kulak asmayıp paha biçilmez** mücevherlerin satıldığı yere gitti. Özellikle mücevher satan satıcılar da **ince eleyip sık dokuy**ordular. Oradan geçen bir çocuk hızla mücevheri kapıldığı gibi kaçmaya başladı. Satıcı, değerli mücevherin gitmesiyle **küplere bindi**. Keloğlan **canını dişine takıp** çocuğu yakaladı ve satıcıya mücevheri teslim etti. Satıcı buna çok sevinde ve Keloğlanı baş yardımcısı ilan etti... [1⁴⁻¹, 10, 16, 14, 12, 2, 9, 13, 17, 6, 12, 4, 9, 15, 16].

Çalışma grubundaki öğrencilerden 6'sı [1^{3,6}, 2³, 3^{3,5,7}] yazılarında ya hiç deyim kullanmamışlar ya da yazılarında yer verdikleri deyimleri metnin anlam bütünlüğe katkı sağlayacak biçimde kullanamamışlardır.

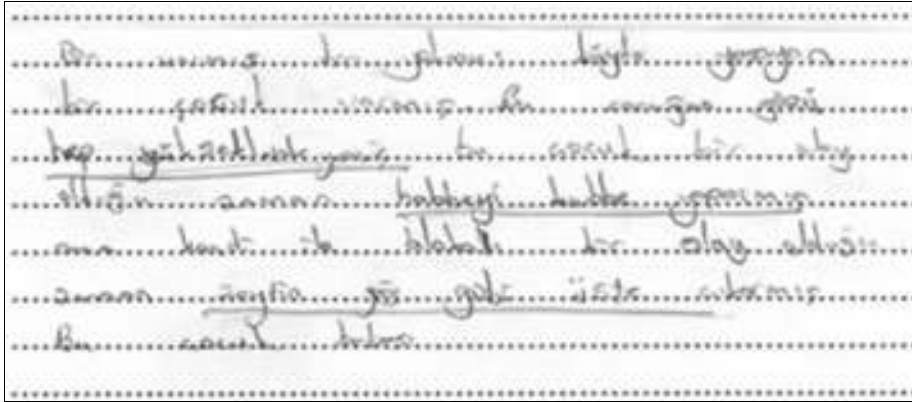
Örneğin, [2³ - ...] kodlu öğrencinin kullandığı deyimler ortaya konulan metnin anlam bütünlüğüne katkı sağlayacak yeterlikte olmadığı görülmektedir.

Kardeşim parka gitmek için **can atıyordu**. Ben bu sıralar **mürekkep yaladım**. Her zaman **zeytinyağı gibi üste çıkıyordu**. Her zaman küçük bir olay olsa **habbeyi kubbe yapıyordu**. Hocaya hiç **kulak asmiyordu**. Onun **gözü hep yükseklerdeydi**. Babasının gelmesini **ipe çekiyordu**. İstedığı şey alınca **küplere bindi**. Oraya gideceği için **etekleri zil çalıyordu**... [2]³⁻¹, 13, 6, 7, 12, 17, 10, 15, 14].

Görüldüğü gibi [3]³ kodlu öğrenci yazısında öğrencilere verilen (1, 13, 6, 7, 12, 17, 10, 15, 14) kodlu deyimleri sırasıyla kullanmıştır. Cümle bazında bakıldığında deyimlerin kullanımında bir yanlışlık görünmemektedir. Ancak, oluşturulan metnin anlam bütünlüğüne katkısı açısından deyimlerin etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmüştür.

Aşağıda verilen metinde de görülebileceği gibi bir öğrencinin [3]^{2-...} deyimleri metnin anlam bütünlüğüne katkı sağlayacak şekilde kullanmıştır. Ama bu öğrencinin metninde yer verdiği deyimlerin sayısı sadece 3'tür.

6. Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğrenciler, kendilerine tamamlamaları için verilen 147 deyimden 114'ünü doğru tamamlamışlardır. Geriye kalan deyimlerden 12'si yanlış sözcüklerle tamamlanmış, 21 deyim üzerinde hiçbir işlem yapılmamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoktan seçmeli sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında toplamda 42 sorunun 24'üne doğru, 10'una yanlış cevap vermişlerdir. 8 soru ise hiç cevaplanmamıştır.

Boşluk doldurarak deyim tamamlama etkinliğinde 'doğru' kabul edilenler dâhil 'Ateş olsa cirmi kadar yer yakar.' deyiminde 'cirim/cirmi=hacim, miktar (TDK, 2005: 372)' sözcüğünü çalışma grubundaki hiçbir öğrencinin doğru yazamadığı görülmüştür. Boşluk dolduran öğrencilerin tamamı 'cirim/cirmi' sözcüğü yerine 'cürüm/cürümü= suç, kusur, hata (TDK, 2005: 377)' sözcüğünü yazmışlardır. 'Anladım sa Arap olayım.' deyiminde ise çalışma grubuna alınan öğrencilerden sadece biri 'Arap' sözcüğünün yazımını doğru yazabilmiştir. 'Anladım sa Arap olayım.' deyiminde 'Arap' sözcüğü, 'Arab', 'arap', 'arab' vb. biçimlerinde yazılmıştır. Öğrenciler, diğer deyimlerin tamamlanmasında üzerinde durulacak başka yanlışlık görülmemiştir.

Çalışma grubunki 21 öğrencinin oluşturdukları metinlerde kendilerine verilen 17 deyimden ortalama 6 deyim kullanmışlardır. Yazısında en fazla deyim kullanan öğrenci [$1/2$ -13, 17, 12, 2, 1, 15, 14, 10, 11, 6, 16] 12 deyim kullanabilmiştir. Buna karşın 3 öğrencinin [$2/3$, $3/5$ ve $3/7$] oluşturduğu metinde hiçbir deyim kullanmadığı; 3 öğrencinin [$1/5$ -6, 15, 12, $1/6$ -10., 16, 17 ve $3/2$ -17, 7, 6] de 3'er deyim kullanarak en az deyim kullanan öğrenciler olduğu görülmüştür. Öğrencilerin deyim kullanmadaki yeterliliğine okul bazında bakıldığı zaman [2/.....] kodlu okulun öğrencileri arasında hem çalışma grubundaki en fazla deyim kullanan öğrencinin hem de en az deyim kullanan 3 öğrenciden ikisinin aynı okulda öğrenim görmekte oldukları.

Çalışma grubuna dâhil edilen öğrencilerin yazıları incelendiğinde 9 öğrencinin yazılarında yer verdikleri deyimlerin tamamını doğru ve yerinde kullanmışlardır. Öğrencilerden birinin [$3/3$] yazısında kullandığı 8 deyim de doğru kullanmadığı; üç öğrencinin [$1/3$, 7, $2/1$, 2, 6, 7, $3/1$, 2, 6] yazılarında yer verdikleri deyimlerden yarısından fazlasını doğru kullanamamıştır.

Çalışma grubunki 21 öğrenciden 15'i yazılarında yer verdikleri deyimleri metnin anlam bütünlüğe katkı sağlayabilecek bir şekilde kullandıkları görülmüştür. Öğrencilerden 6'sı [$1/3$, 6, $2/3$, $3/3$, 5, 7] yazılarında ya hiç deyim kullanmamışlar ya da yazılarında yer verdikleri deyimleri metnin anlam bütünlüğe katkı sağlayacak biçimde kullanamamışlardır.

Deyim öğretiminde kavramsal anahtar kullanılması yararlı olabilir. Bir kavramla kurulan deyimlerin öğretiminde o kavramın temel alındığı etkinliklerde kavramın farklı kullanım biçimlerine yer verilerek deyimlerin

oluşumu ve yapısına işaret edilebilir. Çalışkan'a göre, kavramsal anahtarların resimlerle, hikâyelerle deyim öğretimi gibi metotları da içine alacak bir çerçevede ele alınması ve kavramsal anahtarların deyim öğretiminde kullanılması önemlidir (2010: 273). Bayraktar ve Öрге Yaşar'ın yaptıkları bir araştırma sonucuna göre, resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretiminin, geleneksel olarak sürdürülen deyim sadece anlamını vererek cümle içerisinde kullanma çalışmalarından daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır (2005: 16). Bu açıdan Türkçe derslerinde deyimler alışlagelmiş biçimde değil, farklı materyallerle desteklenerek gerçekleştirilmelidir.

Toplumun kültürünün manevi parçacıklarından biri olan deyimler, toplumun felsefesini yansıtan özlü sözler olarak hem anlatıma zenginlik katması hem de kültür unsurlarını geçmişten bugüne taşıması bakımından önemlidir. Bu nedenle genç kuşakların, bu mirastan haberdar olmaları ve bu mirasa sahip çıkmaları sağlanmalıdır. Türkçe derslerinde deyimler, kültür unsurları aracılığıyla öğrencilere kazandırılmalıdır (Özbay, Melanlıoğlu, 2009: 10).

KAYNAKLAR

- AKSAN Doğan: (2005). *Türkçenin Gücü* (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara, Bilgi Yay.
- AKSOY Ömer Asım: (1988). *Atasözleri ve Deyimler* (s. 131-166). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay.
- AKTURAN Ulun: (2008). Doküman İncelemesi (s. 117-126), *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Editörler: Türker Baş ve Ulun Akturan), Ankara, Seçkin Yay.
- BAYRAKTAR Nesrin - ÖRGE YAŞAR, Funda: (2005). "İlköğretim Birinci Kademe Beşinci Sınıfta Deyim Öğretimine İlişkin Uygulamalar ve Deyim Öğretimine İlişkin Yeni Bir Yaklaşım", *Dil Dergisi*, (127), s. 7-19.
- BİLGİN Muhittin: (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara, (2. b.), Anı Yay.
- BÜYÜKÖZTÜRK Şener - ÇAKMAK E. Kılıç - AKGÜN Ö. Erkan - KARADENİZ Şirin - DEMİREL Funda: (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, (4. b.), Pegem Akademi.
- ÇALIŞKAN Nihal: (2010). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Söz Varlığını Geliştirme: Kavramsal Anahtarlar Aracılığıyla Deyim Öğretimi", *Turkish Studies*, 5 (4), s. 258-275.
- DİLİDÜZGÜN Selahattin: (2001). "Türkçe Öğretiminde Çocuk Yazınının Yeri", *Çağdaş Türk Yazını* (Ed. Zehra İpşiroğlu), İstanbul, Adam Yay.
- EKİZ Durmuş: (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, (2. b.), Anı Yay.
- GÜNDÜZALP Selim: (2003). *Deyimler ve Öyküleri (Birinci Kitap)*, İstanbul, Zafer Yay.
- HENGİRMEN Mehmet: (1995). *Deyimler Sözlüğü (1000 Temel Deyim)*. Ankara, Engin Yay.
- KOÇ Nurettin: (1992). *Açıklamalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ONAN Bilginer - BAŞ Bayram: (2009). “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazılı Anlatımlarında Deyim Kullanımı: Hatay Ve Sivas Örneği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, (12), s. 113-139.

ÖZBAY Murat - MELANLIOĞLU Deniz: (2009). “Türkçe Öğretiminde Deyimlerin Öğretme Öğrenme Süreci Bakımından Değerlendirilmesi”, *Milli Eğitim*, 181, s. 8-19.

PUNCH Keith F.: (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev.: D. Bayrak B. Aslan ve Akyüz Z.), Ankara, Siyasal Kitabevi.

SAĞLAM Musa Yaşar: (2001). “Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (11), s. 45-51.

SALAN Zeynep Pınar: (1999). *Açıklamalı / Örnekli Deyimler Sözlüğü*. İstanbul, Salan Yay.

TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: (10. b.) TDK Yay.

VARDAR Berke: (1992). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, (2. b.), ABC Kitabevi Yayın ve Dağıtım.

YILDIRIM Ali - ŞİMŞEK Hasan: (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, (5. b.), Seçkin Yay.

YURTBAŞI Metin: (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul, Özdemir Yay.

YÜCEOL ÖZEZEN Muna: (2001). Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz. *Türk Dili*, 600, s. 869-879.